

Sprengen op de Veluwe, bedreigingen en behoud

door Yvonne Roelants

Sprengen, gegraven omwille van hun constante stroom schoon water, hebben eeuwen lang gezorgd dat de raderen van de honderden watermolens op de Veluwe konden draaien. Bovendien zorgden ze voor 'proces'-water ten behoeve van de papiermolens (de latere papierfabrieken) en hier en daar leveren ze in onze tijd nog het water voor het wasproces van de tientallen nog bestaande, aan de beken gelegen, wasserijen. Hun originele functie – het aandrijven van de molens – hebben de 'molenbeken' helaas bijna alle verloren. En daarmee is dan ook de grootste bedreiging voor hun voortbestaan genoemd.

Immers, deze gebruiksbeken werden jaarlijks, soms 2 x per jaar, schoongehouden, om de constante stroom water te garanderen. Dit zeer kleinschalige onderhoud vond door de eeuwen heen op dezelfde manier plaats. Mede daardoor ontstond een levensgemeenschap, gebonden aan sprengbeken. U heeft daaromtrent in de vorige artikelen kunnen lezen. Met verlies van de economische

functie ging het periodiek onderhoud veelal verloren. Dit achterwege blijven van onderhoud vormt echter niet de enige bedreiging. Een overzicht volgt hieronder.

Bedreigingen

- a. vervuiling door
 - lozingen
 - bemesting van aangrenzende percelen (b.v. bij maisteelt)
 - vuilstort
- b. grondwaterstandsverlaging door
 - perioden van droogte
 - wateronttrekking door industrie
 - drinkwaterleidingbedrijven
 - landbouw
 - verdamping
 - afvoer via riolen
 - geringe bufferwerking randmeren IJsselmeer

c. normalisatie

- het kanaliseren, verleggen, soms overkluizen van beken

d. recreatiedruk

- bouwen van dammen
- vertrappen van kwelzônes en vegetatie
- vervuiling

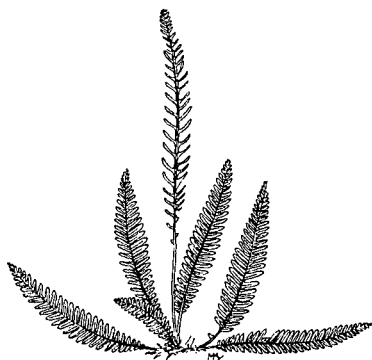
e. verkeerd onderhoud

- chemisch
- mechanisch
- het achterwege blijven van onderhoud.

Bovenloop Tongelose Beek.

Dubbelloof

Behoud

Om de Veluwe sprengbeken te behouden en te beheren, moeten we rekening houden met al deze bedreigingen.

a. Dankzij de instelling van de Wet verontreiniging oppervlaktewater in 1970 en de oprichting van het Zuiveringschap Veluwe, heeft dit schap in ruim tien jaar het merendeel van de lozingen weten te saneren.

Hopelijk is er ook binnenkort wettelijk wat te doen aan de vervuiling van het beekwater door bemesting van aangrenzende percelen, als de meststoffenwet en ontwerp wet bodembescherming aangenomen worden.

b. De concessies, die aangevraagd worden voor onttrekkingen, dienen zorgvuldig bekeken te worden. Waar de provincie Gelderland bezig is met haar waterhuishoudingsplan (een plan dat aangeeft op welke wijze voor de verschillende belangen in de gewenste hoeveelheid en hoedanigheid aan water kan worden voorzien) zal voor deze concessie-aanvragen in de toekomst zeker een grondige afweging plaatsvinden.

c. Om ongewenste normalisatie van beken te voorkomen zal er gezorgd moeten worden voor een planologische bescherming (Wet op de Ruimtelijke Ordening). Beken (met beekwallen) zullen zo veel mogelijk als zodanig bestemd moeten worden in de gemeentelijke bestemmingsplannen.

d. Recreatiedruk. Om een te grote recreatiedruk in kwetsbare gebieden, zoals sprengbeken, te voorkomen valt te denken aan voorlichting op campings door middel van een dia-presentatie en borden bij drukbezochte plaatsen.

e. Chemisch onderhoud wordt mogelijk plaatselijk nog in benedenlopen van beken uitgevoerd. Het gebruik van chemische middelen bij het onderhoud van waterlopen heeft gelukkig zijn hoogtepunt gehad.

Mechanisch onderhoud kan noodzakelijk zijn; wanneer onderhoud in handkracht een ondoenlijke zaak is geworden door de achterstand in onderhoud, het gebied niet te kwetsbaar is en de bereikbaarheid goed, kan een beekgedeelte voorzichtig met een kraan geschoond worden, mits dit zorgvuldig begeleid wordt.

Voor de hand liggend is, dat de beste vorm van onderhoud de traditionele is, het kleinschalige onderhoud-van-vroeger met de hand. Op die manier vindt er zo weinig verstoring plaats, dat zeldzame levensgemeenschappen konden ontstaan en behouden blijven. Zo groeit de Goudveil op kwelzônes van beken met schoon, stromend

Beekpunge

Zoete kers

water; bij gebrek aan onderhoud stromen deze niet meer, bij te grof onderhoud wordt de goudveil met het slib op de kant gezet. De beekprik, een erg primitief visje, dat nog hier en daar in de Veluwe beken voorkomt, is afhankelijk van kleinschalig onderhoud: hij heeft de schone zandbodem in de koppen nodig als paaipplaats, zowel als het fijne slib benedenstrooms in het jarenlang durende larvestadium.

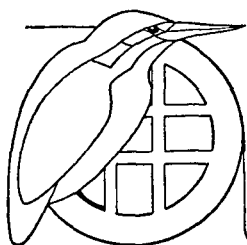
Men zou kunnen stellen, dat de beekeigenaar van weleer zowel waterbeheerder als natuurbeheerder was.

Nu de bedrijven langs de beken één voor één sluiten en de – veelal particuliere – beekeigenaren niet meer bij machte zijn hun beek te onderhouden, is het zaak te trachten met andere middelen deze in menig opzicht zo waardevolle elementen in het Veluwe landschap te behouden en te beheren.

Met dat doel is ook twee jaar geleden de provinciale Werkgroep sprengen en beken op de Veluwe opgericht, een werkgroep van de Begeleidingscommissie Proefgebied Nationaal Landschap Veluwe. In dit kader is een onderzoek uitgevoerd naar de hydrologische, ecologische en beheersaspecten van de sprengenbeken. In juni 1982 is het eindrapport gepubliceerd, hetgeen nog gevolgd zal worden door deelrapporten, die verder ingaan op de onderzochte aspecten.

Alvorens te beginnen aan herstel- of onderhoudsprojecten aan beken, is het zaak een gedetailleerd beheersrapport op te stellen, waarin ondermeer de natuurwetenschappelijke waarden van de beek moeten worden vermeld, maar ook de beheersmaatregelen, die nodig zijn om alle waarden in stand te houden. Want ze zijn het waard, de Veluwe sprengen!

*Adres van de auteur:
Yvonne Roelants*

STICHTING TOT BEHOUD VAN DE VELUWSE SPRENGEN EN BEKEN

De Stichting tot Behoud van de Veluwe Sprengen en Beken houdt zich sinds 1979 bezig met het behoud van deze beken. Zij signaleert bedreigingen en tracht daar dan wat aan te doen, stelt beheersrapporten op en coördineert onderhoud, zowel met vrijwilligers, als met vakmensen. Zij is vertegenwoordigd in de provinciale werkgroep sprengen en beken.

Wilt u met deze stichting daadwerkelijk wat aan het behoud van de Veluwe sprengen doen, dan kan dat. U kunt donateur worden voor f 15,- per jaar of voor minimaal f 200,- voor het leven.

Gironummer 3576129 t.n.v. de stichting tot behoud van de Veluwe Sprengen en beken te Epe. Ook kunt u zich anderszins inzetten, door bijvoorbeeld mee te helpen bij het onderhoud. In dat geval kunt u contact opnemen met de coördinator van de stichting: Yvonne Roelants, Sprengenkampweg 4, 8171 RL Vaassen, tel: 05788-1919.